

LAĞIMCI OCAĞI

Osmanlılar'da yer altında
tüneller açmak
ve kaleleri yıkmakla görevli
askerî sınıf.

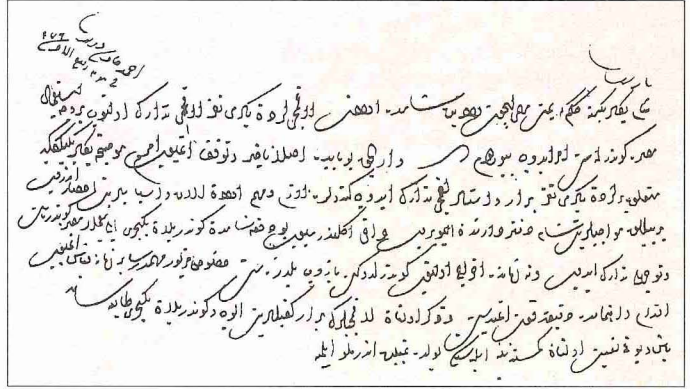
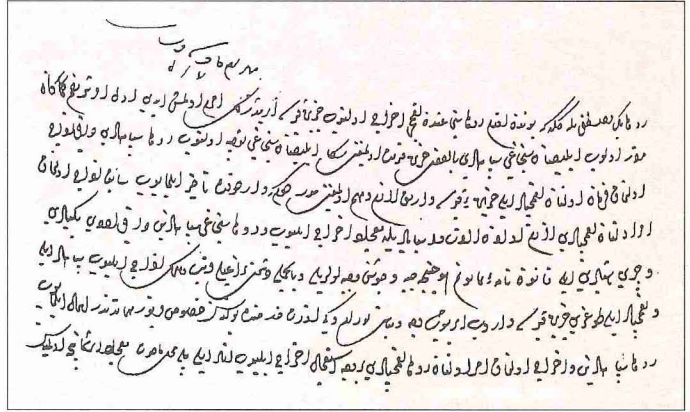
Osmanlı askerî teşkilâtında geri hizmet kollarından biri olan bu ocak adını "yer altı tüneli" anlamına gelen lağım'dan alır. Genellikle kale surlarını yıkmak için yer altından tünel açma işine "lağım bağlama", barut koyarak ateşlemeye ise "lağım atma" denir. Tarih boyunca kale kuşatmalarında sıkça kullanıldığı anlaşılan bu yöntem Osmanlılar dışındaki Türk-İslâm devletlerinde de rastlanır. Ancak özellikle kale kuşatmalarında oldukça uzmanlaşmış olan Osmanlılar'da etkili şekilde kullanılmış ve askerî teşkilâtın önemli bir parçasını oluşturmuştur.

Osmanlılar'da Lağımçı Ocağı'nın ilk defa ne zaman kurulduğu bilinmemektedir. Çelebi Mehmed ve II. Murad dönemlerinde lağımçıların var olduğuna dair bilgiler bulunmaktadır. Lağımçıların ocak şeklinde teşkilâtlandırılması, muhtemelen kuşatılması sırasında etkili rol oynadıkları İstanbul'un fethinden sonradır. Nitekim fetih sırasında kendilerinden faydalanılan lağımçıların bir bölümünün Balkanlar'daki maden ocaklarından getirildiği bilinmektedir. Ardından bunun bir askerî ocak şeklinde teşkilâtlanmış olduğu anlaşılmaktadır.

Hendese bilmeyi gerektiren lağımçılık teşkilâtı en mükemmel şeklini XVI. yüz-

Lağımçı
(M. Şevket
Paşa,
Osmanlı
Teşkilât
ve Kıyâfet-i
Askeriyyesi,
İÜ Ktp., TY,
nr. 9391)

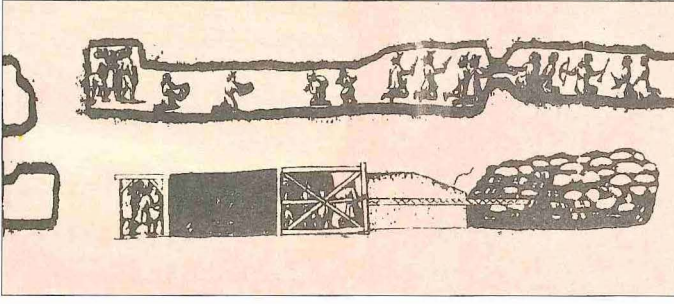

Urfa'dan
Kıbrıs'a
ve Sam'dan
Yemen'e
gönderilecek
lağımçıların
ilgili hükümler
(BA, MD,
nr. 12, s. 75;
nr. 7, s. 827)

yılda almıştır. Kanûnî Sultan Süleyman devrinde (1520-1566) İstanbul su kemerlerinin onarım ve inşaatında da kullanılan lağımçıların (Eyyûbî, s. 196) sayısı kâfi gelmediğinde dışarıdan takviye yapılırdı. Nitekim 1566'da Sigetvar ve 1571'de Kıbrıs seferlerine çıkılırken çeşitli kazalardan lağımçı talebine bulunulmuştu. Aynı şekilde 1594 Avusturya seferi için İstanbul ve Galata sakinlerinden yirmi beş kişi istenmişti. 1596'da Eğri seferine gidilirken götürülen lağımçı adedi 500 idi. Eğri Kalesi surları altında karşılıklı açılan tünellerde her iki taraf arasında çarpışmalar olmuş ve kalenin teslim olmasında lağımçıların önemli rol oynamıştı. 1669'da Kandiye kuşatması sırasında da Kayseri, Samakov, Sidrekapsi, Silistre, Niğbolu ve İstanbul taraflarından 700 lağımçı çağırılmıştı. 1692 Girit seferine ordu ile birlikte elli lağımçı katılmıştı. Lağımçıların son büyük hünerlerini uzun süren Kandiye kuşatmasında göstermiş ve Girit'in tamamen fethinde büyük rol oynamışlardı. Buradaki Türk istihkâm tekniği orada bulunan Fransız Generali Vauban tarafından öğrenilmiş ve zamanla Avrupa'ya yayılmıştır. Daha sonra ihmal edilen teşkilât bozulmuş, dirlikleri gelişigüzel ve ehil olmayanlara verilen lağımçıların sayısı gittikçe azalmıştır. Lâle Devri'nde ocak teşkilâtı-

nın islahına çalışılmış, 1774 Küçük Kaynarca Antlaşması'nın ardından I. Abdülhamid döneminde (1774-1789) Sadrazam Halil Hamîd Paşa'nın gayretleriyle lağımçılığa tekrar önem verilmiş, ocağa lâıyk kişiler alınarak bunlara geliri yüksek timarlar tevcih edilmesine özen gösterilmiştir. Kâğıthâne'de yapılan lağım tâlimlerine bazan padişah da gelecek başarılı olanları tatif etmiştir (Vâsîf, s. 177).

III. Selim döneminde (1789-1807) Nizâm-ı Cedîd reformları çerçevesinde Lağımçı Ocağı'na da el atıldı. 29 Eylül 1792'de çıkarılan nizamnâme'ye göre (BA, HH, nr. 3721) lağımçıların Humbaracı Ocağı'na ve bu ocağın nâzırına bağlandı, yoklamaları yapılarak mevcut olmayanların kayıtları silindi, diğerleri ise imtihana alınıp yetenekli bulunanları istihdam edildi, başarısız olanların iki yıl eğitilmelerine karar verildi. Lağımçıların bundan böyle süreli kışlarında kalarak eğitim göreceklendi. İstanbul Halicioğlu'nda humbaracılar için inşa edilen kışla civarında Sütlüce'de lağımçıların için de 125 neferlik iki kışla yapıldı (BA, HH, nr. 13418). İki sınıfa ayrılacak lağımçıların birincisi lağım bağlama tekniğinde, diğeri köprü, tabya ve kale yapma, siper kazma gibi mimari ilimlerle hendese uzmanlaşacak, bu arada obüs tâli-

Kandiye kuşatmasında lağım savaşlarını gösteren çizim (Eickhoff, Atatürk Konferansları, II, rs. 6)

mi yapacaklardı. Eskiden olduğu gibi aralarından veya dışarıdan ehil bir kişi imtihanla lağımçıbaşı olarak görevlendirilecekti. Lağımçıların şartları uygun olanlarından ocak kethüdâsı, çavuş, alemdar ve kâtip gibi zâbitler tayin edilecekti. Humbaracı Ocağı nâzırı ve lağımçıbaşı tarafından tımarlılar dışında, 30'ar akçelik yevmiye ile genç ve yetenekli kimselerden elli kişi mülâzım yazılacak, bunlar yeteneklerine göre anılan sınıflara taksim edilecekti. Mahmud Şevket Paşa'ya göre lağımçıbaşı, başına kırmızı kadifeden kalpak, üzerine mintan ve şalvar, ayağına ise kırmızı yemeni giyerdi. Kıyafet olarak başlarında taşıdıkları bir şeritle humbaracıları ayıracaklardı (*Osmanlı Askerî Teşkilâtı*, s. 48, 49).

Ocaklarına yeni bir nizam verilen humbaracı ve lağımçıların kışmaları civarında 1795 yılında Mühendishâne-i Berrî-i Hümayun açıldıktan sonra lağımçıları, salı ve cuma günleri dışında burada başta matematik ve hendese olmak üzere teorik ve pratik meslekî bilgilerle ilgili dersler görmeye başladılar. Bu arada mühendishâne hocaları lağımçılıkla ilgili kitaplar telif ve tercüme ettiler; bu eserler Mühendishâne-i Berrî-i Hümayun Matbaası'nda bastırıldı. 22 Şevval 1212 (9 Nisan 1798) tarihli bir belgeye göre ocak mensuplarının maaşları yeniden düzenlendi, humbaracılar gibi bunlara da yevmiye ödenmesi kararlaştırıldı. 1806'da lağımçıları Mühendishâne-i Berrî-i Hümayun'dan ayrılarak müstakil hale getirilmek istendiyse de bu gerçekleşmedi. İki yıl sonra lağımçıları Humbaracı Ocağı'nın 7, 26, 36, 65. bölüklerine ilhak edildi ve Lağımçı Bölüğü adıyla müstakil bir birlik sayıldı.

Kabakçı İsyanı, III. Selim döneminde Nizâm-ı Cedid reformları çerçevesinde çağdaş eğitime yetiştirilmelerine özen gösterilen lağımçıların da sonunu getirdi. II. Mahmud zamanında Yeniçeri Ocağı'nın ilgası sırasında olumlu rol oynayan lağımçıları diğer askerî sınıflar gibi yeniden teşkilâtlandırıldı. Asâkir-i Mansûre-i Muham-

mediyye kurulurken Rumeli ve Anadolu'daki lağımçıları İstanbul'a getirilerek yoklamadan geçirildi. Sipahilik unvanları kaldırılıp topçular ve humbaracılarla birlikte Tophâne-i Âmire Müşirliği'ne bağlandı. Mühendishânede eğitilmelerine devam edilen lağımçıları zamanla yerlerini modern istihkâm sınıflarına bırakmışlar, II. Meşrutiyet döneminde ve özellikle I. Dünya Savaşı'nda önemli faaliyetlerde bulunmuşlardır.

BİBLİYOGRAFYA :

BA, MD, nr. 5, s. 648; nr. 7, s. 827; nr. 12, s. 75, 137, 402; BA, MAD, nr. 4049, s. 63; nr. 10116, s. 543-544; BA, Ali Emîri, II. Mahmud, nr. 3052; BA, Cevdet - Askerî, nr. 12165, 27559, 46778; BA, HH, nr. 3713, 3721, 3722, 7852, 8510, 8795, 9408, 12506, 12515, 12529, 12531, 12533, 12534, 12558, 13418, 14922, 16304, 16702, 17584, 17593, 17642, 28728 A, 29436, 31509, 34868, 58411, 58412; BA, *Divân-ı Hümayun Tahvil Kalemi Defterleri*, nr. 46, 47; BA, *Kânunnâme-i Askerî Defterleri*, nr. 5; Hadîdî, *Tevârih-i Âl-i Osmân* (nşr. Necdet Öztürk), İstanbul 1991, s. 127, 432, 439; *Anonim Tevârih-i Âl-i Osmân* (nşr. F. Giese, haz. Nihat Azamat), İstanbul 1992, s. 39, 57, 141; Marsigli, *Osmanlı İmparatorluğunun Askerî Vaziyeti*, s. 95; D'Ohsson, *Tableau général*, VII, 369; Eyyûbî, *Menâkıb-ı Sultan Süleyman* (nşr. Mehmet Akkuş), Ankara 1991, s. 196; İbrâhim Kâmi b. Ali, *Tâlim-nâme-i Humbaracıyan*, İÜ Ktp., TY, nr. 6873; Halil Nuri, *Târih*, İÜ Ktp., TY, nr. 5996, vr. 189^b-303^a; Ahmed Câvid, *Hadîka-i Vekâyi* (nşr. Adnan Baycar), Ankara 1998, s. 133-134, 137, 138; Vâsîf, *Târih* (ilgürel), s. 177; Mahmud Râif Efendi ve Nizâm-ı Cedid'e Dair Eseri (nşr. Kemal Beydilli - İlhan Şahin), Ankara 2001, s. 74-75; Sahafîler Şeyhizâde Esad Efendi, *Târih* (nşr. Ziya Yılmaz), İstanbul 2000, s. 507 vd., 511, 610, 614; a.mlf., *Teşrifât-ı Kadîme*, s. 131; Mustafa Nuri Paşa, *Netâiyicü'l-vukûât* (nşr. Mehmed Gâlib Bey), İstanbul 1327, IV, 111; Mehmed Dâniş, *Neticetü'l-Vekâyi* (nşr. Şamil Mutlu), İstanbul 1994, s. 66; Cevad Paşa, *Târih-i Askerî-i Osmânî*, İÜ Ktp., TY, nr. 4178, s. 63; Mahmud Şevket Paşa, *Osmanlı Askerî Teşkilâtı ve Kıyafeti* (haz. Nurettin Türsan - Semiha Türsan), Ankara 1983, s. 48, 49-50; Uzunçarşılı, *Kapukulu Ocakları*, I, 547, 550, 551, 553, 579, 604, 605; II, 9, 12, 19, 69, 120, 131-133, 137, 267; Kemal Beydilli, *Türk Bilim ve Matbaacılık Tarihinde Mühendishâne, Mühendishâne Matbaası ve Kütüphânesi: 1776-1826*, İstanbul 1995, s. 28-29, 49, 59, 78, 83, 254, 332, 382; Pakalın, II, 347-352.

LAĞV (اللغو)

Düşünülmeden söylendiği için kendisine bir hüküm atfedilmeyen, varlığı ve yokluğu önemsiz yemin, söz (bk. HEZL; MÂLÂYÂNÎ; TALÂK; YEMİN).

LAHAK (اللاحق)

Bir kitaba sehven yazılmadığı için sayfa kenarına veya satırlar arasına sonradan ilâve edilen kelime yahut kelimeler için kullanılan terim.

Sözlükte "yetişmek, ulaşmak, katılmak, yapışmak" anlamlarındaki lihâk (lahk, lühük) masdarından gelen lahak "bir kimsenin veya şeyin arkasından yetişen kimse, bir yazıya sonradan ilâve edilen şey" demektir. Hadis literatüründe, imlâ sırasında yazılmadığı için sonradan sayfa kenarına veya satır arasına ilâve edilen kelime, cümle ya da metin için kullanılır.

Hadisin yazılması esnasında herhangi bir sebeple atlanan kelime yahut cümlelerin sonradan ilâve edilmesi için bazı rullar belirlenmiştir. Tercih edilen usul, kelime veya ibarenin düştüğü yerden üst satıra doğru bir çizgi (atfe) çekilip ucu iki satır arasından lahakin yazılacağı tarafa doğru eğildikten sonra kenara unutulmuş kelimenin yazılmasına başlanması şeklindedir (Kâdî İyâz, s. 162). Lahaka işaret etmek üzere çekilen çizginin fazla uzatılmaması gerekir. İlâve edilecek kısmın çizgi ucunun tam hizasında olmasına ve tercihen sayfanın sağ tarafına yazılmasına dikkat edilmelidir. Yer müsait ve yazılacak kısım az olduğunda lahak çizginin tam hizasına yatay şekilde kaydedilir. Bu durumda satır arasında yeterli açıklık varsa lahakin çizginin hemen ucuna satır arasına yazılabileceği söylenmişse de bu pek uygun görülmemiştir. Satır sonunda meydana gelen eksik yazımlarda ise lahak sayfanın sol tarafına kaydedilmelidir. Yazılacak kısım fazla ise daha sonra çıkabilecek düzeltmeler için boşluk bırakmak maksadıyla çizginin tam hizasından başlanmak üzere yukarıya doğru dikey şekilde yazılması gerekir. Yazılacak olan kısmın iki veya daha fazla satır olması halinde lahak sayfanın sağına yazılacaksa satırların sonu çizginin başladığı yer hizasından yukarıya doğru ve iç tarafa gelecek şekilde, sol tarafa yazılacaksa çizginin hizasından yukarıya doğru ve satırın